

Kiemelten sikeres kutatások 2007-ben

I.

A rendszerváltás gyermekei: Életkor a szülők állásvesztésekor és középiskolai továbbtanulás kutatás¹ megállapításai szerint nincs konszenzus a szakirodalomban abban a tekintetben, hogy a szülők foglalkoztatásának és szegénységének van-e oksági hatása gyermekeik iskolai eredményeire, és ha igen, mekkora ez a hatás. A bizonytalanság legfőbb oka az, hogy igen nehéz egzogen variabilitást találni a szülők helyzetében. Az állástalan és szegény szülők sok mindenben eltérnek a többi szülőtől, és ezeket az eltéréseket – készségek, képességek, attitűdök, preferenciák – sosem lehet teljesen kiszűrni. Ezért általában lehetetlen megállapítani, hogy a gyermekek szülei állástalansága és szegénysége, vagy más, azzal összefüggő jellemzőik miatt érnek el alacsonyabb iskolai végzettséget. A kérdés eldöntésére elvileg kontrollált kísérletek lennének szükségesek, ilyen kísérleteket azonban természetesen nem lehet végezni.

A kutatás a magyarországi rendszerváltás okozta foglalkoztatási sokk tapasztalatait felhasználva becsüli meg a szülők állástalanságának a hatását. A szocialista Magyarországon gyakorlatilag minden családban legalább egy, de általában két szülő is foglalkoztatott volt. A rendszerváltás során azonban sokan munkanélkülivé lettek, és közülük sokan hosszú távon állás nélkül maradtak. Gyermekeik ekkor eltérő életkorban lehettek. A kutatás olyan családokat vizsgál, ahol mindkét szülő tartósan állás nélkül maradt. A kérdés az, hogy milyen későbbi középiskolai továbbtanulási esélyei vannak ezeknek a gyermekeknek annak függvényében, hogy hány évesek voltak szülei állásvesztésekor.

A vizsgálat felfogható egy természetes kísérlet elemzésének is. Az elemzés során megbecsülhető, hogy mennyivel kisebb valószínűséggel maradtak ki a középiskolából azok, akik egy évvel idősebbek voltak szülei állásvesztésekor. A “kezelés” ebben a természetes kísérletben plusz egy évet jelent olyan családban, ahol legalább az egyik szülőnek volt rendszeres munkája. A gyermekeket a szülői állásvesztéskori éve alapján csoportosítva mindenkinek az a “kontroll csoportja,” amelyben a gyermekek egy évvel fiatalabbak voltak szülei állásvesztésekor. A szülők állásvesztéskori életkor variabilitásának két forrása van: az állásvesztés naptári éve és a gyermek születési éve. Kimutatható, hogy előbbi túl erősnek, utóbbi túl gyengének mutatja a hatást, a valós hatás ezért a kettő között van.

Az elemzés a KSH Munkaerőfelvétel 1997-2005 közötti keresztmetszeti adatfelvételeinek ömlesztett mintáját használja. A mintába azok a fiatalok tartoznak, akik a kérdezéskor 15-20 évesek, befejezték a nyolc általánost, együtt élnek mindkét szülőjükkel, és szüleinek utoljára 1987-1994 között volt rendszeres munkája. A vizsgált eredményváltozó az, hogy járnak-e középiskolába vagy szakiskolába, illetve befejezték-e ilyet: akire egyik sem igaz, azt tekintjük középiskolába kimaradtnak. A minta erősen szelektált, ám a szelekció magyarázó változó – a szülők állásvesztése – alapján történik, így nem torzítja a becsléseket, legalábbis ha a hatások homogének, azaz ugyanilyenek lennének a népesség más részében is. Ha a hatások heterogének, akkor a becsléseket olyan családokra kell értelmezni, ahol a szülők a legszegényebb, legkevésbé foglalkoztatható rétegekhez tartoznak, de együtt nevelik gyermekeiket.

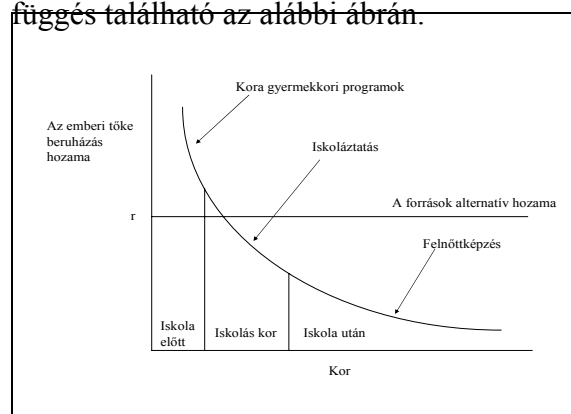
A becslések statisztikailag szignifikáns és jelentős mértékű hatást mutatnak. A kétféle módon becsült hatás igen szűk intervallumot ad. A konzervatívabb értékekhez közeli értékek alapján azok a gyermekek, akik egy évvel idősebbek voltak szülei állásvesztésekor, körülbelül 2

¹ A kutatás eredményei Kertesi G, Kézdi G: Children of the post-communist transition : Age at the time of the parent's job loss and dropping out of secondary school, THE B. E. JOURNAL OF ECONOMIC ANALYSIS & POLICY : Intergenerational economic mobility around the world 7(2. Art.8.): 1-25 (2007) cikkben jelentek meg.

százalékponttal kisebb eséllyel maradnak ki a középiskolából. Az apa, illetve az anya állásvesztésének a becsült hatása hasonló. A középiskolából kimaradás esélye 40 százalékosra becsülhető egy olyan gyermeknél, aki 3 éves volt szülei állásvesztésekor, ami 17 százalékosra csökken akkor, ha 14 éves korában vesztették el szüleik az állásukat.

Az eredmények azt is kimutatják, hogy a szülők állásvesztése nagyobb hatással van a későbbi középiskolai kimaradásra akkor, ha ez korábban történik. Az adatok a 3 éves vagy idősebb gyermekekre teszik lehetővé a becslést. Kimutatható, hogy a középiskolában bennmaradás szempontjából a 3 és 7 éves kor között minden egyes olyan év, ami rendszeresen dolgozó szülővel telik, két hasonló évnek felel meg 7 és 14 éves kor között.

A számított becslések alapján közvetlenül is összehasonlíthatóvá válik a rendszeres szülői foglalkoztatás hozadáka különböző életkorban. Ezek a különbségek bizonyos feltevések mellett a gyermekekbe történő tudatos vagy kevésbé tudatos emberitőke-befektetésbeli különbségeket takarnak, így közvetlen becslést adhatnak a hozamok életkor szerinti változására. Az elméleti összefüggést szemléltető ábra mellett a becslések alapján készült empirikus összefüggés található az alábbi ábrán.

Az emberitőke-befektetés elméleti hozama az életkor szerint

Rendszeresen dolgozó szülő családjában eltöltött plusz egy év hatása a középiskolai bennmaradásra, a gyermek életkora szerint (saját becslések: modell 2 túl erős, modell 3 túl gyenge, modell 1 a kettő közötti hatást mutat)

Ezek az eredmények közvetlen bizonyítékot szolgáltatnak ahhoz a hipotézishez, amely szerint a kora gyermekkori emberitőke-befektetések hozama nagyobb, mint a későbbi hasonló befektetések hozama. A jelenséget két elméleti érv is alátámasztja: a készségfejlődés életkori sajátosságai – fontos készségek kora gyermekkorban alakulnak ki, és nagyon nehéz később pótolni őket – és a tanulási folyamat komplementaritása, azaz a korábban elsajátított készségek és tudás segít a későbbi tanulásban.

2.

Az Ösztönzési problémák a hazai kiegyenlítő energia piacon c kutatás² a liberalizálódó energiapiacok szabályozási- és versenypolitikai kérdéseinek vizsgálatával foglalkozik. A hazai kiegyenlítő energia piac működésére vonatkozó kutatás a kiegyenlítő energia keresletére ható jogi-szabályozási keretet elemzi közgazdasági szempontból. A piaci alapokra helye-

² A kutatás eredményei a márciusban megjelenő *Verseny és Szabályozás 2007* c. kötetben jelennek meg. (Kiadó: MTA KTI)

zett villamos energia kereskedelem egyik legfontosabb intézménye a kiegyenlítő energia piac. Kiegyenlítő energiára a villamos energia tárolhatatlansága miatt van szükség. A villamosenergia-piac nem várt egyensúlytalanságait a villamosenergia-hálózatot üzemeltető rendszerirányító az erőművek termelésnek valós idejű le- és felszabályozása révén egyenlíti ki. Versenyi környezetben a kiegyenlítéshez szükséges erőművi tartalékokat a rendszerirányító napi rendszerességgel meghirdetett aukciókon szerzi be, majd annak költségeit a kiegyenlítő mechanizmus által meghatározott árakon elszámolja az eltérést okozó szereplőkkel. A kiegyenlítő energia elszámolása végett a villamosenergia-piac termelői és szolgáltatói ún. mérlegkörökbe szerveződnek. A mérlegkört irányító kereskedők a mérlegkörökbe tartozó szereplők tervezett betáplálásainak és vételezéseinek összegzése révén elkészítik a mérlegkör menetrendjét, benyújtják a rendszerirányítónak, majd rendezik vele a menetrendtől való eltérések pénzügyi következményeit.

A kiegyenlítő energia árazásának kulcsszerepe van a villamosenergia-piac stabil és hatékony működésében. Az elszámoló árak megállapításának alapját általában a beszerzési költségek, valamint az ösztönzési célból kirótt tételek jelentik. Mivel a kiegyenlítés költségei jelentősek – Magyarországon a villamosenergia-szállítás költségeihez a kiegyenlítő energia beszerzés évente kb. 25 Mrd forinttal járul hozzá – a kiegyenlítő energia áraknak menetrendtartásra (a pozíciók minél pontosabb lefedésére) kell ösztönözniük. Kerülni kell ugyanakkor a „túl drága”, vagyis a túlzottan büntető kiegyenlítő energia árak alkalmazását. A drága kiegyenlítő energia egyrészt az optimálisnál nagyobb mértékű „egyéni kiegyenlítést” eredményezhet, másrészt mint belépési korlát gátolhatja a kiskereskedelmi verseny fejlődését különösen a piacnyitás kezdeti időszakában. Végül, a kiegyenlítő energia elszámolásnak robosztusnak kell lennie a rendszerirányítás fizikai- és pénzügyi stabilitását veszélyeztető arbitrázs és egyéb „gaming” tevékenységekkel szemben.

Kutatásukban azt vizsgálták, hogy a kiegyenlítő energia hazai árazási rendszere mennyire felel meg a fenti követelményeknek. Más európai országok kiegyenlítési mechanizmusához hasonlóan Magyarország az ún. kettős-árú kiegyenlítő energia elszámolást alkalmazza, ami azt jelenti, hogy a hiányos illetve a többletes mérlegkörök kiegyenlítése eltérő árakon történik. Szemben azonban a liberalizált villamos energia piacokon kialakult gyakorlattal, a hazai kiegyenlítő energia árakat nem a beszerzés költségeihez, hanem a közüzemi piaci szegmens hatóságilag megállapított nagykereskedelmi áraihoz igazítva állapítják meg.

A kutatás megállapítja, hogy a hazai árazási rendszer sajátosságainál fogva nem felel meg a kiegyenlítő mechanizmussal szemben támasztott követelmények szinte egyikének sem. Az erősen büntető árak alkalmazása miatt a piac szereplői számára a hazai kiegyenlítő energia indokolatlanul drága. Ugyanakkor a kiegyenlítő energia árak aszimmetrikus struktúrája miatt drágasága ellenére sem ösztönözi a szereplőket pontos menetrendtartásra. Mivel a szufficites pozíciót jobban bünteti, mint a deficitest, a kereskedőket menetrendjeik alultervezésében teszi érdekeltté. Végül, a piaci ártól elszakadt árazási metódus időről-időre jelentős arbitrázs tevékenységet is generál. A hazai kiegyenlítő energia árat meghaladó külpiazi áramárak esetén a két piac között jelentkező arbitrázs lehetőséget a hazai piacon működő kereskedők menetrendjeik alultervezése révén aknázzák ki. Eredményeik arra utalnak, hogy a hazai kiegyenlítő energia árazás közgazdasági ésszerűsítésével jelentős megtakarítást lehetne elérni.